

GYORGYOVICH MIKLÓS¹ – MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS²

Vallási pluralizáció egy zárt közösségben – A Jehova Tanúi³ belső világának első nagymintás empirikus vizsgálata Magyarországon

Absztrakt

Tanulmányunk a magyarországi Jehova Tanúi vallásosságának belső világát vizsgálja, nagymintás kérdőíves adatfelvétel alapján. Cikkünk főkomponens- és klaszterelemzés segítségével tárja fel, hogy a kívülről homogénnek tűnő közösségben valójában többféle vallási orientáció és identitásmintázat létezik. Öt klasztert azonosítottunk a vallásgyakorlat intenzitása, az intézményi lojalitás, a spirituális élmények és a normakövetés dimenzióit vizsgálva. Ezen túlmenően rámutattunk, hogy a közösséghez való csatlakozás a válaszadók többségében pozitív életváltozásokat hoz, ám nem mindenki számára egyformán: a résztvevők egy része euforikus javulásról, mások ambivalens vagy semleges élményekről számolnak be. Ezzel rávilágítunk, hogy még egy erősen normatív és szigorúan szervezett vallási közösség sem mentes a belső pluralizációtól. A magyarországi Jehova Tanúi példája tehát egyszerre illusztrálja a kisegyházi vallásosság kohéziós erejét és a vallási individualizáció jelenlétét.

Kulcsszavak: Jehova Tanúi, vallási pluralizáció, vallásszociológia, kisegyház, reflexív modernitás

¹ Szakmai vezető, Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány Társadalmi Folyamatok és Média Kutatóintézet; óraadó tanár, Károli Gáspár Református Egyetem.

² Egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszék.

³ Jelen tanulmány az egyházi intézményt „Jehova Tanúi” megnevezéssel jelöli, míg a közösség tagjaira általános értelemben „Jehova tanúi” formában hivatkozik.

Bevezető

A Jehova Tanúi közösség különleges helyet foglal el a magyar vallási térképen, bár jelenlétük sokak számára ismert az utcán megszólító, házakba becsöngető hittértől, vagy akár a postaládába bedobott kiadványokból. A közösség belső világa, tagjainak hétköznapi vallásgyakorlata és személyes vallási tapasztalatai mégis rejtve maradnak a társadalom többsége előtt. Kívülről sokszor homogénnek, szigorú szabályok mentén szerveződő és nehezen megközelíthető közösségnek tűnnek. De vajon valóban minden tag egyforma intenzitással és ugyanazon minták mentén éli meg a hitét? Vagy a látszólagos homogenitás mögött beszélhetünk eltérő vallási utakról, motivációkról és identitásmintázatokról is? Tanulmányunk arra vállalkozik, hogy e kérdésekre empirikus választ adjon. Nagymintás adatfelvételre támaszkodva mutatjuk be, hogyan tagolódik a magyarországi Jehova Tanúi közösség, milyen típusú vallási orientációk különíthetők el, és miként alakítja át a közösséghez való csatlakozás a hívők életét, kapcsolatait és önképét. Szeretnénk, hogy a kívülről gyakran sztereotip módon szemlélt közösséget belülről is megértsük, és bemutassuk: még egy erősen normatív, szigorúan szervezett vallási csoportban is létezik sokféleség.

Háttérodalom – amit a Jehova tanúiról már tudni vélünk

A Jehova Tanúi közösség a vallásszociológiai irodalomban, de a róluk alkotott sztereotípiánk szerint is gyakran többnyire a szigorúan szabályozott, zárt kisegyházak prototípusaként jelenik meg. A közösség doktrinális normarendszere, az intézményi tekintélyekhez való szoros igazodás és a világtól való látványos elkülönülés azt a benyomást kelti, hogy tagjai homogén mintázatokat követnek.⁴ A vallásszociológia azonban már régen rámutatott: még a leginkább uniformizáltak tűnő közösségekben is megjelennek a belső differenciálódás jelei, amelyek feltárása a vallási mező árnyaltabb megértését segíti.⁵

A Jehova Tanúi világszintű történetét és tanításainak változásait több átfogó monográfia tárgyalja,⁶ míg a magyarországi kontextusban Fazekas Csaba és munkatársai⁷ nyújtanak alapvető forrásművet. A közösség sajátosságai között fontos szerepet játszik a társadalmi kirekesztettség és üldöztetés történeti tapasztalata is,⁸ hozzájárulva a világtól való elkülönülés és a kollektív identitás erősödéséhez.

⁴ Stroup 1945.

⁵ Hervieu-Léger 1999, 2000.

⁶ Penton 1999; Chryssides 2016; Chu–Peltonen 2024.

⁷ Fazekas et al. 2017.

⁸ Csapody 2023.

A vallási közösségek belső sokféleségét tipológiák és szociológiai kategóriák is értelmezik. Ernst Troeltsch⁹ klasszikus „egyház-szekta” megkülönböztetését követően Bryan Wilson és Roy Wallis munkái¹⁰ a vallási mozgalmak újabb formáit is elemezték. Yinger¹¹ ellenkultúra- és szubkultúra-fogalmi szintén termékenyek voltak a Jehova Tanúi értelmezésében, akik több társadalmi konvencióval is szembe helyezkedtek, miközben szubkulturális módon saját elkülönült normarendszert és közösségi világot építettek ki (saját kiadványok, belső oktatás, ünnepek és életmódszabályok stb.).

A magyarországi vallási környezetben a Jehova Tanúi különálló pozíciót foglalnak el. Míg a történeti egyházakban inkább a kulturális vallásosság és az intézményi elköteleződés gyengülése jellemző,¹² addig náluk a vallási szocializáció, a közösségi kohézió és a normakövetés magas szintje biztosítja a belső reprodukciót¹³. Ugyanakkor újabb empirikus vizsgálatok¹⁴ rámutatnak, hogy a megtérők és a beleszületettek identitásformálása között lényeges eltérések mutatkoznak, ami a belső pluralizáció forrása lehet.

A kisegyházi vallásosság vizsgálata így kettős perspektívát kínál: egyfelől bemutatja, miként képes egy erősen normatív közösség hosszú távon is fenntartani magas elköteleződési szintjeit; másfelől rávilágít arra, hogy a vallási homogenitás látszata mögött eltérő vallási utak, motivációk és identitásmintázatok húzódnak meg. Az e kutatásban feltárt klaszterek értelmezhetők e nemzetközi és hazai szakirodalmi keretekben. Ugyanakkor a belső sokszínűség nem pusztán egyéni vallási stílusok variációjaként értelmezendő, hanem összefügg a társadalmi környezettel is. Így a megtérők és a beleszületettek eltérő vallási szocializációs mintázatai,¹⁵ a tágabb magyar vallási mező intézményi gyengeségei,¹⁶ illetve a vallási individualizáció általános trendjei¹⁷ mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a közösségen belül többféle vallási út jelenjen meg.

Mindez egyben arra is felhívja a figyelmet, hogy a Jehova Tanúi példája nemcsak egy szűk kisegyházi csoport belső viszonyairól ad képet, hanem tágabb értelemben is illusztrálja a vallási pluralizáció és individualizáció folyamatait. Cikkünkkel tehát ahhoz a vallásszociológiai diskurzushoz kívánunk hozzászólni, amely a vallás társadalmi szerepének átalakulását, a kollektív identitások és az egyéni spiritualitások újraértelmezését vizsgálja a 21. században.

⁹ 1912.

¹⁰ 1984, 2015.

¹¹ 1960, 1982.

¹² Davie 1994; Máté-Tóth-Rosta 2022; Gyorgyovich 2024.

¹³ Rajki 2014; Kamarás 2000, 2021.

¹⁴ Nemes 2023.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Máté-Tóth-Rosta 2022.

¹⁷ Davie 1994; Giddens 1991; Gyorgyovich 2024.

Módszertan

A tanulmány mögött álló kutatás célja a magyarországi Jehova Tanúi vallási életének és társadalmi helyzetének átfogó feltárása volt, amelyhez a kutatók *mixed-methods* megközelítést alkalmaztak. A kutatást maga a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház kezdeményezte és segítette azzal a céllal, hogy közösségük jelenét elfogulatlan vallástudományi vizsgálattal megismerhetőbbé tegyék. Az egyház jelenére koncentráló kutatást feldolgozó kötet az egyház története szakszerű feldolgozásának folytatása – amely 2017-ben jelent meg a Gondolat Kiadónál¹⁸ –, várhatóan 2026 tavaszán lát napvilágot.¹⁹ A kötetben szereplő kvantitatív vizsgálati eredményeken túl mélyebb statisztikai elemzéseket végeztünk, melyeket elsőként ebben a tanulmányban mutatunk be. A kvantitatív adatfelvétel 2023. április–június között zajlott online formában, a kérdőív a vallásszociológiában használt standard indikátorok és nemzetközi kutatások tapasztalatai alapján készült. Végül a beérkezett több mint kilencezer válaszból 5885 bizonyult érvényesnek. A kérdőív kidolgozásánál – a közösség képviselőinek bevonásával – figyelembe vettük a tanúk saját terminológiáját, hogy a kérdések pontosan tükrözzék a közösség nyelvhasználatát. A kutatást – itt most terjedelmi okokból be nem mutatott – kvalitatív kutatás is kiegészítette, melynek keretében 36, különböző korú és háttérű taggal készült strukturálatlan interjú.

Vallásgyakorlat, hitélet

Hogy feltárjuk a magyarországi Jehova Tanúi vallási elköteleződésének és vallásgyakorlatának belső szerkezetét, elemzésünk alapját a kérdőív vallásgyakorlatra, motivációkra, identitásra és normakövetésre vonatkozó itemei képezik. Az egyes kérdésblokkokhoz tartozó változókat először főkomponens-elemzéssel sűrítettük olyan átfogó dimenziókká, amelyek a sokféle gyakorlati és attitűdbeli elemet néhány jól értelmezhető tengely mentén foglalják össze. Az így létrejött dimenziók a vallási élet több aspektusát ragadják meg: a személyes spiritualitás és közösségi gyakorlat összefonódását, az intézményi lojalitást, az elkülönülő életmód normáit, a vallási motivációk különböző rétegeit, valamint az identitás és tekintélyhez való igazodás változatos formáit. Ezt hierarchikus klaszterelemzés követte, hogy az egyének vallási orientációinak tipikus konfigurációit azonosítsuk. A főkomponens- és klaszterelemzés kombinációja lehetővé teszi annak bemutatását is, hogy a Jehova Tanúi – zártságukról és normatív homogenitásukról alkotott általános társadalmi sztereotípiák ellenére – kisebb belső differenciáltságot mutatnak. E sok-

¹⁸ Fazekas et al. 2017.

¹⁹ Máté-Tóth 2026.

színűség feltárása egyben hozzájárul a kisegyházi vallásosság belső dinamikáinak jobb megértéséhez is.

A klaszterelemzésben használt változókból képzett főkomponensek kialakítása

A vallásgyakorlat mérésére négy indikátort használtunk (ima, elmélkedés, bibliaolvasás, gyülekezeti részvétel). Itt egyetlen közös, a személyes és közösségi vallásgyakorlat intenzitását kifejező dimenzió rajzolódott ki. Az ima, az elmélkedés és a bibliaolvasás mellett a gyülekezeti részvétel is ebbe a közös faktorba tartozik.

A vallási előírások és tevékenységek vizsgálatakor három külön komponens alakult ki az egyházi részvételtől (összejövetelek, kongresszus, szolgálat) a közösségi kötődésen át (barátkozás, házasság) a normakövetésig (tartózkodások, szexuális előírások) széles spektrumot lefedő kérdéscsomagra kapott válaszok mentén:

- Az intenzív hitéleti és közösségi részvétel itembe tartozik az ima, az elmélkedés, a hitről való tanulás, az összejövetelek és kongresszusok látogatása, a gyermekek vallásos nevelése, a tanúságtétel, a házasságon és barátkozáson keresztül közösséghez való kötődés, valamint az evangelizáció.²⁰
- Az intézményi lojalitás és szolgálat itemhez az egyházi feladatvállalás, az egyház védelme, kiadványok tanulmányozása, anyagi támogatás, önkéntes munka, valamint az egyházi előírásokhoz való igazodás tartozik.
- Végül a világtól való elkülönülés itembe a nem hívők összejöveteleitől való tartózkodás és az alkoholfogyasztás kerülése számít bele.

A vallási motivációkat mérő változók körében három főkomponens különült el:

- A kapcsolat- és komfortorientáltság komponens a vallás közösségi és érzelmi hasznosságát ragadja meg. Többek közt, ha valaki a vallási összejöveteleken elsősorban baráti kapcsolatok ápolása, ismerősökkel való találkozás vagy új barátok szerzése miatt vesz részt. A vallás gyakorlása a mindennapi komfort forrása is, például amikor az imák elsősorban megkönnyebbülést, védelmet, békét vagy boldogságot céloznak.
- A spiritualitás, elmélyülés dimenzió a vallási élet belső, személyes oldalát fejezi ki. Azokat a hívőket írja le, akiknek fontos a lelki elmélyülés és ima, szívesen olvasnak vallásukról, gyakran megélik Isten jelenlétét, erőfeszítést tesznek, hogy mindennapi életüket vallásos meggyőződésük szerint rendezzék be.
- A világnézeti beágyazottság item a vallást mint átfogó világnézeti és egzisztenciális keretet jeleníti meg. Többek közt, ha valaki a vallását azért tartja fontosnak, mert választ ad az élet céljára vonatkozó kérdéseire, vigaszt nyújt a bajok és bánat idején, illetve meghatározza az életszemléletét.

²⁰ Elméletileg érdemes volna különbséget tennünk a személyes spiritualitás és a közösségi részvétel között, mindazonáltal a látens struktúra a mintában egyetlen integrált vallásgyakorlat-dimenziót mutat. A Jehova Tanúi körében tehát a spiritualitás és az intézményi részvétel normatívan összekapcsolódni látszik, azaz a mindennapi gyakorlat szintjén közös elköteleződési tengelyen helyezkedik el.

Az elköteleződést és identitást feltáró változószettben két komponens mutatkozott:

- A felekezeti identitás komponens a közösséghez kötődés és az önazonosság központi dimenzióját ragadja meg. Idetartozik, ha valaki boldognak érzi magát, hogy Jehova tanúja lehet, kifejezetten így határozza meg önmagát, elkötelezett a közösség iránt.
- A személyes istenkapcsolat dimenzió a hit személyes, mélyen átélhető, egzisztenciális oldalát tükrözi. Idetartozik az a tapasztalat, amikor valaki fordulópontként él meg egy eseményt, amelyben új, személyesebb kapcsolatba került Istennel, valamint az Isten-közelség szubjektív megélése.

Végül a normakövetést és tekintélyhez való igazodást feltáró változók köréből négy dimenzió rajzolódott ki:

- Az egyházi normatív igazodás komponens azt mutatja meg, hogy a döntésekben milyen erősen jelenik meg az egyházi rendhez való kötődés. Idetartozik az egyház törvényeihez és a tanúk szokásaihoz való igazodás, a vének véleményének követése, valamint az „isteni” sugallatok figyelembevétel.
- A közösségi konvenciók faktor a mindennapi élet gyakorlatias döntési alapjait jeleníti meg. Az igazodást ahhoz, ami korábban már bevált, amit megbízható emberek tanácsolnak, illetve amit a többség tesz, kiegészítve a vallási normarendszert a közösségi tapasztalat figyelembevételével.
- A személyes-állampolgári normakövetés komponens a vallási és polgári normák összekapcsolódását mutatja, a hívők kettős orientációját: akik egyszerre törekednek személyes erkölcsi integritásra és az állampolgári kötelezettségek teljesítésére.
- A Biblia és a felekezeti tanítás követése faktor pedig a vallási tekintély szöveges alapját ragadja meg. Idetartozik a Biblia és az Óratorony tanításainak követése.

1. táblázat: A főkomponensek megnevezése és összetevőinek tartalmi leírása

Főkomponens neve	Tartalma	Statisztikák
Vallásgyakorlat		
Vallásgyakorlat intenzitása	Elmélkedés, imádkozás, bibliaolvasás, gyülekezeti részvétel	KMO = 0,719; ²¹ Bartlett $\chi^2 = 3969,325$ (df = 6; $p < 0,001$) ²²
Előírások követése		
Intenzív hitéleti és közösségi részvétel	Az éves kongresszusokon részt venni, rendszeresen imádkozni, elmélkedni, a hitről rendszeresen tanulni, gyülekezetem rendszeres összejövetelein részt venni, lehetőleg tanúval házasodni, személyes hitről tanúságot tenni, a gyermeket a tanúk hitében felnevelni, a saját egyházamhoz ragaszkodni, lehetőleg tanúkkal barátkozni, nyilvános evangelizációs szolgálatban részt venni.	KMO = 0,955; Bartlett $\chi^2 = 61197,199$ (df = 190; $p < 0,001$)
Intézményi lojalitás és szolgálat	Az egyházban feladatot vállalni, az egyházat megvédeni, az egyház kiadványait tanulmányozni, az egyházat anyagilag támogatni, házasságkötéskor vagy temetéskor egyházi szertartást igényelni, az egyház szexuális előírásaihoz igazodni, egyházam számára önkéntes munkát végezni.	
Világtól való elkülönülés	Tartózkodni nem hívők összejöveteleitől (házibuli, lakodalom), tartózkodni az alkoholtartalmú italok fogyasztásától.	

²¹ A Kaiser–Meyer–Olkin- (KMO-) mutató a főkomponens-elemzés alkalmazásának egyik legfontosabb előfeltétele, amely a változók közötti korrelációs mátrix faktorizálhatóságát méri. A KMO 0 és 1 közé esik, a magasabb érték jobb faktorizálhatóságot jelez, 0,5-től elfogadható.

²² A Bartlett-féle gömbölyűségteszt szintén a változók közötti korrelációs mátrix faktorizálhatóságát vizsgálja. A teszt nullhipotézise szerint a korrelációs mátrix egy egységmátrix, azaz a változók korrelálatlanok. Ha a teszt szignifikáns ($p < 0,05$), akkor arra következtetünk, hogy a változók alkalmasak a faktorizációra.

Vallási motivációk		
Kapcsolat- és komfortorientáltság	<p><i>Mennyire ért egyet?</i> A vallási összefüggéseken főképp azért veszek részt, hogy barátaimmal időt töltssek; azért veszek részt vallási összefüggéseken, mert szeretem látni az embereket, akiket ismerek; vallási összefüggéseinken azért veszek részt, mert segít barátokat szerezni; leggyakrabban megkönnyebbülésért vagy védelemért imádkozom; imádkozni leginkább békéért és boldogságért szoktam.</p>	KMO = 0,821; Bartlett $\chi^2 = 16930,516$ (df = 66; p < 0,001)
Spiritualitás, elmélyülés	Fontos számomra, hogy időt töltssek lelki elmélyüléssel és imával, szeretek olvasni vallásomról, gyakran érzem erősen Isten jelenlétét, nagyon igyekszem, hogy életemet vallásos meggyőződéseim szerint éljem.	
Világnézeti beágyazottság	A vallásom azért fontos számomra, mert választ nyújt az élet céljára vonatkozó kérdéseimre, bajok és bánat idején a vallás nyújtja számomra a legtöbb vigaszt, életemet a vallásom határozza meg.	
Elköteleződés és identitás		
Felekezeti identitás	<p><i>Mennyire ért egyet?</i> Boldog vagyok, hogy Jehova tanúja lehetek. Jehova tanúja vagyok, fontosnak tartom azt, hogy önmagamat Jehova tanújaként határozom meg, elkötelezettnek érzem magam Jehova Tanúi iránt.</p>	KMO = 0,791; Bartlett $\chi^2 = 12993,282$ (df = 15; p < 0,001)
Személyes istenkapcsolat	Volt-e az Ön életében valaha is olyan jelentős fordulópont vagy esemény, amikor egészen új, személyesebb kapcsolatba került a hittel, vagy Istennel? Mennyire érzi közel magát Istenhez?	

Normakövetés és tekintély		
Egyházi normatív igazodás	Döntéseikben a hívőknek fontos, hogy igazodjanak a következőkhöz? Az egyház törvényeihez, a tanúk szokásaihoz, „isteni” sugallathoz, a vének véleményéhez.	KMO = 0,769; Bartlett $\chi^2 = 11150,365$ (df = 55; p < 0,001)
Közösségi konvenciók	Ahhoz, ami korábban már bevált, megbízható emberekhez, amit a legtöbb ember tesz.	
Személyes-állampolgári normakövetés	Saját belátásukhoz (lelkiismeretükhöz), az állami törvényekhez és a hivatalos előírásokhoz.	
Biblia és a felekezeti tanítás követése	A Bibliában foglaltakhoz, az Óratornyban foglaltakhoz.	

Forrás: Jehova Tanúi körében végzett nagymintás adatfelvétel, saját számítás

Klaszterek

A főkomponens-elemzés következtében létrejött dimenziókat hierarchikus klaszterelemzés végrehajtásához alkalmaztuk.²³ Az eljárás során a Ward-féle módszert használtuk.²⁴ A klaszterek számának meghatározásában több szempontot vetünk figyelembe. Egyrészt a dendrogram vizuális elemzése alapján kerestük azt a pontot, ahol a klaszterek összevonása jelentős információvesztéssel járt volna. Másrészt a tipológia értelmezhetőségét és társadalomtudományi hasznosságát is mérlegeltük. Végül az ötklaszteres megoldás mellett döntöttünk, mivel ez kellően finoman mutatja a vallási orientáció belső differenciáltságát, ugyanakkor nem túlzottan bonyolult, tekintve, hogy az átláthatóság megmarad, miközben a nagyobb homogén csoportok mellett a kisebb, sajátos karakteristikájú csoportok is jól elkülönülnek.

A klaszterek értelmezését a főkomponensek klaszterátlagai alapján végeztük el, tehát az eleve standardizált komponenspontszámok átlagtól való eltérését vizsgáltuk, és ezeket mutatjuk be a táblázatban. A pozitív értékek azt jelzik, hogy az adott klaszter tagjai az adott dimenzióban átlag feletti mértékben mutatnak magas közösségi vagy vallási elköteleződést és gyakorlatot, míg a negatív értékek az átlag

²³ A hierarchikus klaszterelemzés egy olyan csoportosítási eljárás, amely az elemek közötti hasonlóságok alapján fokozatosan épít fel klasztereket. Az agglomeratív változatban – amelyet jelen elemzésben is alkalmaztunk – minden egyes elem külön klaszterként indul, majd a leginkább hasonló klasztereket iteratív módon vonja össze mindaddig, amíg egyetlen klaszter marad. Az eredmény vizuálisan dendrogram formájában ábrázolható, amely megmutatja a klaszterek összevonásának sorrendjét és erősségét.

²⁴ A Ward-módszer minimalizálja a klasztereken belüli varianciát, miközben maximalizálja a klaszterek közötti különbségeket. Ezáltal homogénebb, jól elkülöníthető csoportokat eredményez, és kevésbé hajlamos extrém értékek vagy egyetlen elemszámú klaszterek kialakítására, mint más módszerek.

alatti orientációra utalnak.²⁵ Így könnyedén feltárhattuk, hogy az egyes csoportok hogyan helyezkednek el a vallásgyakorlat intenzitása, az intézményi lojalitás, a vallási motivációk, az identitás és istenkapcsolat, valamint a normakövetés különböző dimenzióiban. Az alábbiakban látható tipológia így egyaránt képes volt kirajzolni a Jehova Tanúi közösség belső tömbszerű magját és a kisebb, eltérő orientációkat képviselő alcsoportokat.

2. táblázat: A magyarországi Jehova Tanúi vallási orientációjának klasztertipusai a főkomponensek átlagos eltérései alapján (n = 4853)²⁶

	Integrált elkötele- zettek	Individa- lista spiri- tuálisok	Közössé- giek, de kevésbé spi- rituálisok	Ritualista gyakorlat- követők	Periférián lévők
Vallásgyakorlat intenzitása	-0,1	0,1	0,1	3,8	-0,2
Intenzív hitéleti és közösségi részvétel	0,2	0,0	0,0	-3,3	-10,9
Intézményi lojalitás és szolgálat	0,3	-0,4	0,0	-2,5	-5,7
Világtól való elkülönülés	0,1	-0,2	-0,1	-0,6	0,0
Kapcsolat- és komfortorientáltság	0,1	-0,3	-0,2	0,1	0,4
Spiritualitás, elmélyülés	0,2	-0,2	-0,3	-2,8	0,2
Világnézeti beágyazottság	0,2	-0,3	-0,1	-2,4	0,5
Felekezeti identitás	0,1	0,0	0,1	-6,4	0,2
Személyes istenkapcsolat	0,4	0,2	-2,3	-1,7	0,2
Egyházi normatív igazodás	0,4	-0,9	-0,1	-0,9	0,4
Közösségi konvenciók	0,2	-0,6	0,0	-0,1	0,6
Személyes-állampolgári normakövetés	0,1	-0,2	0,1	-0,3	0,1
Biblia és a felekezeti tanítás követése	0,2	-0,3	0,0	-2,2	-0,9
Mintabeli arány	62,8%	24,5%	11,2%	1,1%	0,5%

Forrás: Jehova Tanúi körében végzett nagymintás adatfelvétel, saját számítás

²⁵ A pozitív értékek ugyanakkor viszonylag alacsonyak, 0-hoz (azaz átlaghoz) közeli, mivel a minta jelentős hányada magas vallási aktivitást és elköteleződést jelzett az egyes kérdéseknél, ami miatt a főkomponens-átlag önmagában is magas kiindulópontot jelentett, így az átlag feletti klaszterértékek csak kisebb pozitív eltérésekben mutatkoznak meg, vagyis az adott klaszter tagjai a már eleve magas átlaghoz képest is intenzívebb vallási orientációval rendelkeznek az adott item mentén. A negatív értékek nagyobb eltérést mutatnak, mivel a mintába került személyek csak kis hányada adott alacsony vagy elutasító választ a vizsgálatba vont kérdésekre, ezért esetükben az átlagtól való eltérés sokkal markánsabb negatív irányban.

²⁶ A minta mérete bár 5885 fő volt, ám a klaszterképzésbe csak azokat a válaszadókat tudtuk bevonni, akik minden – itt vizsgált – kérdésre válaszoltak.

A létrehozott klaszterek értelemszerűen nemcsak statisztikai konstrukciók, hanem olyan vallási típusok, amelyekben visszatükröződnek a széles társadalmi rétegekben esetleg homogénnek képzelt közösség hétköznapi vallási életének akár egészen eltérő dimenziói is. A klaszterek egyrészt rávilágítanak arra, hogy a Jehova Tanúi közösségén belül is léteznek eltérő vallási utak – az intenzív és teljes integrációtól kezdve a marginális külső motivációkra épülő jelenlétig. Másrészt alátámasztják azt a vallásszociológiai tételt, hogy a vallási homogenitásról alkotott kép gyakran leegyszerűsítő: még a legerősebben szabályozott és zárt közösségekben is megjelenik belső pluralizáció.²⁷

Legelőször vizsgáljuk meg a legmarkánsabban jelen lévő csoportot, az *integrált elkötelezetteket*. Ők a magyarországi Jehova Tanúi közösség magja, egyben a teljes minta közel kétharmada. A tagokat minden vizsgált dimenzióban átlagközeleli vagy magas értékek jellemzik, így rendszeresen imádkoznak, olvassák a Bibliát, vesznek részt gyülekezeti alkalmakon. Erőteljesen azonosítják magukat Jehova tanúiként, és büszkék hovatartozásukra. Spirituális, közösségi és egzisztenciális indítékaik jelentősek. Emellett mind az egyházi tekintélyek, mind a Szentírás és az Őrtorony kiadványai számukra legitim igazodási pontok. Körükben tehát megvalósul a szimbolikus, spirituális és közösségi dimenziók teljes integrációja. Vallásszociológiai tipológiákban tipikusan a „maghívó” kategóriába sorolhatók, azaz – Stark és Bainbridge²⁸ leírása mentén – ők tekinthetők a vallási közösség legstabilabb tagjainak: nemcsak gyakorolják a vallást, hanem identitásuk középpontjába is állítják.

A csoport stratégiai jelentősége egyfelől, hogy már csak a benne található nagy arány miatt is vélhetően biztosítani képes az egyház belső reprodukcióját a vallási szocializáció révén; másrészt a közösség vezetői és aktív szolgálati bázisa (önkén-tesség, evangelizáció, anyagi támogatás) is nagyrészt vélhetően körükből kerül ki. Harmadrészt pedig ők járulhatnak hozzá leginkább a tanúk társadalmi láthatóságának fenntartásához, vagyis a vallási missziójuk folytatólagos végzéséhez.

A magyar vallási mező tágabb kontextusában – ahol a vallásosság általában alacsonyabb intenzitású és gyakran inkább kulturális jellegű²⁹ – az integrált elkötelezettek a magas intenzitású vallásosság mintapéldái. Durkheim³⁰ vonatkozó tételeinek fényében e klaszter tagjai a vallás társadalmi kohéziót és közösségi szolidaritást erősítő funkcióját töltik be, ugyanis nekik a vallási rítusok nemcsak szimbolikus jelentésűek, hanem identitásképző és közösségfenntartó eszközként is szolgálnak. Ezzel szemben, a gyakran hangsúlyozott vallási individualizáció erősödésével³¹ ellentétben, e csoport a kollektivistá és intézményi keretekben gyökerező vallásosság ellenpólusa is.

²⁷ Vö. Hervieu-Léger 2000.

²⁸ 1985.

²⁹ Davie 1994; Gyorgyovich 2024.

³⁰ 2008.

³¹ Máté-Tóth–Rosta 2022.

A klaszter egésze ugyan homogénnek tűnik, ezzel együtt feltételezhetünk bizonyos alcsoportokat; az egyik esetében az intézményi lojalitás az integráció fő tengelye: az egyházi tekintélyhez való igazodás határozza meg vallásosságukat. A másik alcsoport inkább a spirituális élmény felől integrált, azaz a mély személyes istenkapcsolatuk erősíti meg elköteleződésüket. Az integráció tehát különböző utakon létrejöhét, végeredményben azonban hasonlóan magas fokú vallási elköteleződéshez vezet.

Végül empirikus értelemben a klaszter nagy aránya azt is jelzi, hogy a tanúk magyarországi közössége – más felekezetekkel ellentétben – rendkívül hatékonyan képes fenntartani a magas szintű vallási integrációt, megerősítve a vallási közösségek *mag-periféria* szerkezetéről szóló megközelítéseket: a közösség normatív rendszerét a maghívők tartják fenn, miközben más típusok (jelen esetben például a ritualisták vagy individualista spirituálisak) eltérő mintázatokat képviselnek.³²

Az integrált elkötelezettek körében lényegében minden demográfiai változó mentén a mintaátlag köszön vissza, a csoport tehát közel tükrözi a közösség demográfiai megoszlásait, annyi kitételrel, hogy némileg, de nem számottevően felülreprezentált a nők, a 60 év felettiiek, a legfeljebb érettségivel rendelkezők aránya, illetve több a házas, valamint gyermekes tag is, ami a közösségi reprodukcióban betöltött funkciójukat erősítheti.

A második legnagyobb, a minta közel egynegyedét kitevő csoport az *individualista spirituálisoké*. A klaszterbe kerültek vallásossága elsősorban a személyes és spirituális dimenzióban erőteljes, ugyanakkor gyengébb a közösségi, intézményi és normatív elköteleződésük. Esetükben kiemeltebb jelentőségű a személyes vallásgyakorlat, a lelki elmélyülés. Erős egzisztenciális motivációik vannak: úgy érzik, a vallás választ ad az élet értelmére, a szenvedésre és a vigaszra vonatkozó kérdéseikre. Ugyanakkor kevésbé azonosítják magukat Jehova tanújaként, lojalitásuk inkább egyéni, mint kollektív, és normakövetésük mérsékelt: számukra kevésbé hangsúlyos az egyházi tekintélyhez vagy a közösségi szabályokhoz való igazodás. Bár a Jehova Tanúi közösség kifejezetten kollektivistá és normakövető struktúrával rendelkezik, olybá tűnik, hogy e csoport vallásossága elsősorban belső élményként, nem pedig közösségi identitásként jelenik meg. Vallási attitűdjük egyfajta „belső átélésre épülő vallásosság”, amelyben az istenkapcsolat közvetlenebb és személyesebb, és amely kevésbé támaszkodik az intézményi közvetítésre.

A klaszter kialakulásának több lehetséges magyarázata is adódhat. Első sejtésünk az volt, hogy a generációs különbségek játszanak főszerepet, viszont az adatok szerint e klaszter tagjai szignifikánsan nem fiatalabbak az integrált elkötelezetteknél. Ugyanakkor feltehetően a magyar vallási mező már említett, általánosan alacsony intézményi kötődése is hozzájárulhat az ilyen egyéni orientáció

³² Vö. Stark–Bainbridge 1985.

kialakulásához. Harmadrészt a csoport jellemezhető Giddens³³ reflexív modernitás fogalmán keresztül is, amennyiben tagjai vallási identitásukat hangsúlyosabban saját tapasztalataikból és élményeikből építik fel, nem pusztán az intézményi előírásokra támaszkodva.

A közösségi lojalitás és a doktrinális normák követése a Jehova Tanúi körében központi elvárás. Az individualista spirituálisok tehát részben – a kérdőívekben is jelzett – feszültségben állnak az intézményi normarendszerrel: vallásosságuk átlag felett intenzív, de kevésbé kötődik az egyház hivatalos tekintélyeihez. A típus létezése és relatíve nagy aránya tehát a közösségen belül egyfajta belső pluralizáció jeleként is értelmezhető, rámutatván, hogy még az erősebben szabályozott vallási szervezetek sem feltétlenül képesek teljesen uniformizálni tagjaik hitét és vallásgyakorlatát. Empirikus értelemben a klaszter azt bizonyítja, hogy a vallási individualizációs trendek a zártabb és szigorúbb közösségekben is megjelenhetnek, társadalmi értelemben ugyanakkor e csoport a közösség belső sokszínűségét is jelzi, még ha adott esetben potenciális feszültséget is kelthet.

A csoport esetében a nemi megoszlás nem tér el a mintaátlagtól, ugyanakkor kicsivel nagyobb arányban találhatók körükben fiatalabb és középkorú tagok is (18–39, 40–59 évesek), valamint itt a legmagasabb a házások aránya.

A *közösségek, de kevésbé spirituálisok* klasztere a közösség bő tizedét foglalja magába. Tagjai számára a vallási közösséghez való tartozás, a kollektív identitás hangsúlyozása és a közösségi normákhoz való alkalmazkodás jelent sokat, ugyanakkor a személyes istenkapcsolat és a mélyebb istenélmény jelentősen átlag alatti körükben. Erőteljesen azonosítják magukat Jehova tanúiként, lojalitásuk a közösség iránt stabil, ezzel együtt viszont kevésbé jellemzi őket Isten közelségének átélése, ritkább a személyes lelki elmélyülés, és motivációik is elsősorban pragmatikusak, közösségi jellegűek (a baráti kapcsolatok ápolása, új kapcsolatok szerzése, a szokásokhoz való igazodás stb.). Normakövetésük közepes, döntéseikben inkább a közösségi tekintélyek és a bevett gyakorlatok játszanak szerepet. Mondhatni, konform vallásosság jellemzi őket,³⁴ amelyben a közösség fenntartó ereje nem feltétlenül vagy nemcsak a személyes hitből, hanem a közösségi normákból, szokásokból és a lojalitásból fakad.

Vallási habitusuk egyrészt magyarázható a szocializáció szerepével, amennyiben feltételezzük, hogy többen már beleszülettek a közösségbe,³⁵ és bár továbbviszik annak normáit, személyes spirituális élményt kevésbé keresnek. Ugyanakkor a közösséghez való tartozás akár társadalmi tőke formájában is értelmezhető. Harmadrészt a Jehova Tanúi esetében az erős közösségi kötelességtudat és konformitás megtarthat olyanokat is, akik spirituálisan kevésbé elkötelezettek, de közösségi

³³ 1991.

³⁴ Vö. Hervieu-Léger 1999.

³⁵ Ez a klaszter 9 százalékára igaz, ami nagyobb, mint a 6,5 százalékos mintaátlag.

lojalitásuk okán a szervezetben maradnak. Ugyan a magyar vallási mezőben elterjedtebb a „kulturális vallásosság” jelensége, amelyben a vallási identitás megmarad, miközben a vallásgyakorlat és élmény háttérbe szorul, a Jehova Tanúi közösségén belül ez vélhetően jóval ritkább. E csoport összességében az integrált elkötelezettek és a perifériás típusok között helyezkedik el: biztosítják a közösség formális kohézióját és szervezeti stabilitását, de lelkeségi kapcsolódásuk alacsonyabb.

A klaszterben a férfiak aránya már magasabb az átlagnál (44 százalék), ami nem meglepő, ha feltételezzük, hogy a közösségi konformitás és a gyengébb spiritualitás bizonyos mértékben férfiasabb mintázatokhoz kötődik. A csoportban nagyobb a 40 év alattiak, és egyben a legmagasabb a középkorú 40–59 évesek aránya. További érdekesség, hogy a vallástalan háttérből megtértek aránya is itt a legmagasabb, azaz a kötődés nem elsősorban mély lelki élményekből, hanem vélhetően inkább a közösséghez való pragmatikus igazodásból fakad. Számukra a Jehova Tanúi elsődlegesen társadalmi erőforrást és identításkeretet nyújt.

A negyedik, ún. *ritualista gyakorlatkövetők* klasztere a teljes minta mindössze egy százalékát teszi ki, tehát marginális, de mégis figyelemre méltó csoportról van szó. A klaszter pozitívan kiugró értéket mutat a rendszeres vallásgyakorlat (ima, bibliaolvasás, gyülekezeti részvétel) terén, ugyanakkor erősen alulreprezentált jellemzői a közösségi identitás, az intézményi lojalitás, a spirituális motiváció és a normakövetés. A csoport tagjai formálisan követik ugyan a vallási előírásokat, de a közösséghez való érzelmi, identitásbeli és spirituális kötődésük bevallottan hiányos vagy gyenge. Ebben az értelemben „ritualisták” tehát, azaz vallási gyakorlatuk elsősorban a külső normákhoz való igazodásban merül ki, nem pedig belső meggyőződésben vagy közösségi integrációban. A csoport tehát egyfajta megtestesítője Robert K. Merton klasszikus anómiaelméletében a „ritualizmus” alkalmazkodási típusnak, amikor is az egyének a kulturálisan előírt eszközöket továbbra is követik, ám a mögöttük álló célokat – jelen esetben többek közt a vallási élményt, a közösségi identitást – (már) nem vallják magukénak.³⁶

Fontos látni mindehhez, hogy a klaszter átlagéletkora (46,3 év) a legalacsonyabb a vizsgált csoportok közül, szemben a teljes minta 51 éves átlagával. Emellett körükben a mintaátlag bő kétszerese a beleszületett tagok aránya (13,7 százalék), tehát a csoport e tagjai örökölt vallásosságot élnek meg. A vallási gyakorlat a szocializáció révén beépült ugyan, a belső spiritualitás és identitásképzés viszont kevésbé szilárdult meg. Előfordulhat tehát, hogy egyes tagok „látszólag” aktívak a rítusokban, ugyanakkor belső elköteleződésük (még/ már) gyengébb, talán a csoport egy része a kilépés előtti átmeneti állapotban van – ám e periférikus csoport létezésének okára csak következtetni tudunk. Mindazonáltal a közösség logikája értelmében hosszú távon vagy integrálódniuk kell, vagy elhagyják a szervezetet.

³⁶ Merton 1968. Bár Merton eredetileg nem vallási kontextusban írta le ezt a típust, jelen klaszter jól illusztrálja annak vallási adaptációját.

Ugyanakkor e klaszter megjelenése azt mutatja, hogy még egy zárt és normatív kisegyházi közösségben is megjelenhet egy „névleges” vallásosság, amely leginkább csak a formákra redukálódik. Empirikusan az egyszázalékos arány sem véletlen, tekintve, hogy a Jehova Tanúi közösség szankciórendszere vélhetően minimalizálja az ilyen típus fennmaradását.

Mint írtuk, ebben a csoportban a legnagyobb a fiatalok és beleszületettek aránya. Mellettük pedig egyedül ebben a klaszterben találunk több férfit (52 százalék), továbbá a 17 százalékos mintaátlag mellett itt 44 százalék a diplomások hányada is. Bár ekkora almintánál már néhány fő jelenléte is jelentősen eltérő eredményeket produkál.

Végül a *periférián lévők* a közösség legkisebb, még kimutatható, mindössze fél százalékos kitevő klasztere. Tagjaik vallási kapcsolódását elsősorban külső, instrumentális motivációk határozzák meg, miközben intézményi, spirituális és normatív elköteleződésük kifejezetten alacsony. A vallásgyakorlat és az intézményi lojalitás terén gyenge, sok esetben elutasító attitűd jellemzi őket: nem imádkoznak és nem tanulmányozzák a Bibliát rendszeresen, és nem látogatnak gyakran gyülekezeti alkalmakra sem, egyben kevésbé ragaszkodnak az egyházi előírásokhoz. A szentírási és doktrinális igazodás szintén csekély, a Biblia és az Őrtony kiadványai nem jelentenek számukra meghatározó referenciapontot. Ugyanakkor a közösség társas dimenziói – a kapcsolatok, a vigasz és az egzisztenciális kérdésekre adott válasz – akár átlag feletti pozitív szerepet tölthet be életükben. Normakövetésük inkább társadalmi-tapasztalati alapon szerveződik, a megbízható személyekhez vagy a többségi gyakorlatokhoz való igazodásban nyilvánul meg, nem pedig vallási autoritásokhoz kötődve. Ők a vallást vélhetően nem önmagáért, hanem legfeljebb eszközként értékelik, amely képes társas vagy pszichológiai szükségletek kielégítésére. A közösséghez való viszonyuk ebből fakadóan periférikus: formálisan jelen vannak ugyan, de mélyebb azonosulásuk hiányzik. Vallási élményeik és identitásuk nem meghatározó, viszont a közösség társadalmi erőforrásként – kapcsolati hálóként vagy lelki támaszként – mégis fontos a számukra. Az ötödik klaszter jelenléte ugyanakkor egyfajta anomáliaként értelmezhető, hisz olyan tagok lenyomata, akik még/már nem illeszkednek szervesen a közösség rendszerébe, ezzel alátámasztva, hogy a vallási közösségekben mindig kialakul egy perifériás, instrumentálisan kötődő réteg, amely a vallást inkább eszközként használja. Társadalmi értelemben viszont érzékeny indikátorai lehetnek a közösség belső feszültségeinek is.

A klaszter mérete miatt a demográfiai adatok csak irányadóként vehetők figyelembe, mindazonáltal körükben a nők aránya kiemelkedő (77 százalék), és felülreprezentáltak az idősebb korosztályok is. A csoportban nincs beleszületett tag, szinte mindenki (86 százalékuk) más vallásból „átkeresztelkedett”, ami ugyan csak egy gyenge következtetésre elegendő, de elképzelhető, hogy náluk a vallási lojalitás eleve sosem volt mélyen gyökerezett, így könnyebben is lazul fel.

A bemutatott klaszterek jellegzetességeit lezárva talán nem felesleges megjegyezni, hogy a vallásosság fókuszai, árnyalatai, akár ellentmondásai nem valamely ideális valláshoz viszonyítva értelmezendők. Az arányok és a mintán belüli sokféleség olyan tulajdonságokat mutat, melyek részben hasonlítanak, részben eltérnek a más közösségekben felvett adatoktól, és egyben alkalmat adnak arra, hogy a bevett vallásossági tipológiákat tovább finomíthassuk.

Életváltozások a csatlakozás után

A vallási közösséghez való csatlakozás beláthatóan fordulópontot jelent mindenki életében, amelynek egyszerre lehet pozitív és negatív hatása is az életének különböző aspektusaira nézve. A Jehova Tanúi esetében – a közösséget körülölelő társadalmi sztereotípiák okán – kiváltképp érdemes megvizsgálni, hogy a közösséghez való tartozás hogyan alakítja át a családi és baráti kapcsolatokat, a tágabb társas beágyazottságot, a káros szenvedélyekhez való viszonyt, az érzelmi jóllétet, vagy épp az önértékelést. E fejezetben arra keressük a választ, hogy a mintába került tanúk miként értékelték életük változásait a közösséghez való csatlakozás után.

A második klaszterelemzés során a vallási csatlakozás szubjektív következményeit egyetlen kérdéscsomag alapján vizsgáltuk.³⁷ Az elemzéshez újfent hierarchikus klaszterezést alkalmaztunk az előzővel azonos beállításokkal.³⁸ A dendrogram alapján az ötklaszteres megoldást választottuk, mivel ez tette lehetővé, hogy a nagyobb, homogén csoportok mellett megjelenjenek a kisebb, de még értelmezhető és sajátos mintázatot mutató klaszterek is.

Várakozásunkkal összhangban a vallási közösséghez való csatlakozás nem egyéségesen hat a válaszadókra: vannak, akik szinte minden téren euforikus javulásról számolnak be, míg másoknál inkább a belső erősödés és a külső kapcsolat némi veszteségének kettőssége jelenik meg. Mások ellenkezőleg, közvetlen kapcsolataikban tapasztalnak javulást, esetleg ambivalens vagy éppen negatív élményekkel társítják a megtérést.

³⁷ „Hogyan értékelné kapcsolatait és szokásait ahhoz képest, miután Jehova tanúja lett? (1 – jelentősen rosszabb lett, 3 – nem változott, 5 – jelentősen jobb lett.)

³⁸ Ebben az esetben nem alkalmaztunk főkomponens-analízist, mivel csak egy kérdés (több aldimenzióval) került elemzésre, amely önmagában is kellően strukturált képet adott a megkérdezettek életminőség-változásának percepciójáról.

3. táblázat: A vallási csatlakozás utáni életváltozások klaszterei a magyarországi Jehova Tanúi körében³⁹ (n = 4350)

Hogyan értékelné kapcsolatait és szokásait ahhoz képest, miután Jehova tanúja lett? (1 – jelentősen rosszabb lett, 3 – nem változott, 5 – jelentősen jobb lett)	Euforikus javulást átélők	Belső megerősödés, vegyes külső hatásokkal	Közvetlen kapcsolatok erősödését megélők	Ambivalensek	Semleges élménytársítók
Családom tagjaival való kapcsolatomban	0,5	-0,5	0,2	-0,8	-1,2
Barátaimmal való kapcsolatomban	0,7	-1,2	0,6	-1,0	-1,3
Szomszédaimmal, munkatársaikkal, iskolatársaimmal való kapcsolatomban	0,7	-0,5	0,0	-0,9	-1,1
Azokkal, akiket megsértettem, vagy bántottam korábban	0,4	0,0	0,2	-0,9	-1,0
Azokkal, akik engem sértettek meg, vagy bántottak korábban	0,4	0,0	0,2	-0,9	-1,1
Érzelmi és szellemi jólétem	0,1	0,1	0,0	-0,1	-1,3
Reményeim a jövőre nézve	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,8
Az életem általában	0,2	0,1	0,0	-0,2	-1,6
Saját magamról alkotott véleményem	0,4	0,3	-0,3	-0,5	-1,7
Az önértékelésem	0,4	0,3	-0,3	-0,5	-1,7
Mintabeli arány	40,1%	16,4%	23,5%	16,6%	3,3%

Forrás: Jehova Tanúi körében végzett nagymintás adatfelvétel, saját számítás

A legnagyobb, bő 40 százalékos relatív többséget képviselő csoport az **euforikus javulást átélőké**. A meg- vagy áttérést szinte minden dimenzióban radikálisan pozitív fordulatként élték meg. A családtagokkal, barátaikkal, szomszédokkal, munkatársakkal való viszonyban kivétel nélkül minden klasztertag javulást tapasztalt, tízből több mint kilencen minden pontnál 5-ös értéket adva. A konfliktusok rendezése tekintetében 99 százalékuknál szintén pozitív változás történt.

³⁹ A táblázatban bemutatott értékek a mintaátlagból kivont klaszterátlagok, így jól látható, hogy az egyes klaszterek tagjai az átlaghoz képest mely dimenziókban érzékelték inkább pozitívan, illetve negatívan a vallási csatlakozás hatását. A pozitív értékek azt jelzik, hogy az adott klaszter tagjai az átlagnál kedvezőbben, a negatív értékek pedig, hogy kedvezőtlenebbül értékelték a vallási csatlakozás hatását.

Érzelmi-szellemi jóllétük egyöntetűen javult, emellett jövőképük és önértékelésük ugyancsak maximális javulást mutat. A csoport tehát egyértelműen alátámasztja azt a narratívát, miszerint az új vallási identitás megerősíti az önértékelést, közösségi támogatást ad, és a spiritualitás, valamint a közösségi hovatartozás előnyeit egyszerre élük meg.

A **belső megerősödés, vegyes külső hatásokkal** nevű klaszterben a megkérdezettek belső jólléte jelentősen javult, ám külső kapcsolataik vegyesen alakultak. A családi, baráti és szomszédi viszonyokban átlag feletti mértékben éltek meg veszteségeket, ugyanakkor ettől ez még nem jellemző a klaszter többségére. A családi viszonyoknál „csak” közel kétharmaduk érzékelt (jelentősen) jobb változást, 7 százalékuk viszont már ezen a szinten is veszteségeket élt meg. A baráti kapcsolatokban hetedük jelzett romlást, harmaduk javulást. A szomszédokkal és munkatársakkal 6 százaléknak romlott a kapcsolata, több mint felük azonban többé-kevésbé javulást észlelt. A közösséghez tartozás tehát erősen növeli az érzelmi biztonságot és jövőképet (a jövőbeli reményeket szinte mindenki jobbnak értékelte), ugyanakkor beláthatóan vannak, akiknek szűkítette a korábbi társas hálót. A nem vallásos családtagok és barátok elvesztése a vallási közösségeknek valóban jellemző kockázata.

A **közvetlen kapcsolatok erősödését megélők** a minta szűk negyedét tömöríti. Körükben az első csoporthoz hasonlóan, de kisebb intenzitással a családi és baráti kapcsolatok markáns javulása dominál. Négyötödük tapasztalt erős családi, kilenczetedük pedig baráti körben kapcsolatjavulást. Viszont a tágabb társas kapcsolatokban (szomszédok, munkatársak) esetében már csak szűk felük számolt be jelentős javulásról, a többiek mérsékelt javulást vagy változatlanyságot tapasztaltak. A konfliktusok rendezése terén inkább átlagos élményekről számoltak be. Érzelmi és szellemi jóllétük, valamint jövőre vonatkozó reményeik stabilan pozitívak, de nem emelkednek ki. Érdekes módon az önértékelés és a személyes önkép területén viszont némileg átlag alatt maradnak, miközben tehát külső kapcsolataik látványosan erősödtek, belső identitásuk és önértékelésük nem formálódott ugyanolyan mértékben. A csoport tehát elsősorban a közvetlen környezetében él meg többnyire pozitív változásokat, míg a tágabb társadalmi kötődések ambivalensebben alakulnak. A vallási közösség belső kohéziója és a közös hit gyakorlása központi szerepet tölt be kapcsolataik megerősítésében.

A minta kereken hatodát kitevő negyedik klaszter tagjai **ambivalens** élményeikről számoltak be. Míg belső jóllétükben és jövőképükben átlag körüli válaszokat adtak, azaz szinte átfogó javulást érzékelnek, kapcsolataik terén már óvatosabb a mérleg. A családi és baráti kapcsolatokban relatív többségük stagnálást, tizedük mérsékelt vagy nagyobb veszteséget élt meg, ám közel felük esetében még így is pozitív a kép. A tágabb társas kapcsolatok – szomszédok, munkatársak – körében már leginkább a változatlanyság dominál, a konfliktusok rendezése terén több mint felük ugyan érzett valamiféle pozitív változást, de az is inkább mérsékelt, jelentős

részük ilyenét kapcsolatai viszont alig változtak, sőt kis hányaduk romlásról is beszámolt. A belső dimenziókban – érzelmi biztonság, önértékelés, önkép – szintén visszafogottabb változásokat tapasztalnak, többnyire enyhe megerősödés vagy éppen semlegesség formájában. Vallási elköteleződésük nem vált tehát teljesen átfogó, életmódot és kapcsolati hálót átformáló élménnyé: inkább mérsékelt pozitívumokat, kevésbé radikális átalakulást hozott számukra.

Végül a **semleges élménytársítók** szűk 3 százalékos csoportja a tanúvá válás hatását inkább közömbösen élte meg – ők tehát a túlnyomó többség pozitív válaszai miatt kaptak mélyen átlag alatti értékeket, nem a negatív válaszok túlsúlya miatt. Ez azt jelenti, hogy a családi kapcsolatokban kétharmaduk semmilyen változást nem tapasztalt, tizedük esetében romlott, negyedüknél javult a helyzet. A baráti kapcsolatokban háromnegyedük élt meg stagnálást, bő tizedük esetében romlott, ugyanekkor hányaduknál javult a helyzet. A szomszédokkal, munkatársakkal való viszony szintén háromnegyedüknél változatlan, 6 százalékuknál romlott, 18 százalékuknak többé-kevésbé javult. A konfliktusos helyzetekben több mint felük nem tapasztalt változást, de romlásról csak néhány fő számolt be. Az érzelmi és szellemi jóllét is „csupán” szűk felüknél javult, a relatív többség stagnálást érez. Saját magukról alkotott véleményük és önértékelésük többségében nem változott. A vallási csatlakozás tehát nem mindenki számára hozott kizárólag pozitív változást: a kapcsolatok beszűkülése, a külső világ elutasításából fakadó feszültségek és az identitáskriszis egyes esetekben kezelendő terheket róhatnak az egyénre.

Konklúzió

Tanulmányunkban közelebbről szeretnénk volna bemutatni a magyarországi Jehova Tanúi közösség belső világának néhány aspektusát, főként azt, milyen típusok, vallási orientációk és életútmintázatok rajzolódnak ki egy első ránézésre homogénnek tűnő vallási közösségen belül. Úgy találtuk, hogy a közösség tagjai között bár jóval nagyobb belső magok figyelhetők meg sok más egyházéhoz képest – a sztereotipikusan feltételezett uniformizáció mellett –, differenciálódás is jól kivehető: az integráltabb tagok mellett megjelennek a közösség kisebb, egy-egy területen eltérést mutató csoportjai is. Tehát még a szigorúbban szabályozott vallási közösségek sem mentesek a belső sokszínűségtől, sőt éppen e pluralizáció révén érthetőek meg igazán a vallási élet dinamikái.

Elméleti szempontból kiemelendő, hogy a vallási pluralizáció és individualizáció folyamatai sem kizárólag a nagy egyházak vagy más vallási mozgalmak sajátjai. A reflexív modernitásban⁴⁰ saját tapasztalatainkból és döntéseinkből építjük fel vallási identitásunkat. Empirikusan is látható, hogy ez a reflexív, személyes hit-

⁴⁰ Hervieu-Léger 1999, 2000; Giddens 1991.

forma egy erősen normatív és zárt közösségben is megjelenhet – párhuzamosan a kollektív lojalitás magas szintjével. A Jehova Tanúi esetében a vallási homogenitás felszíne mögött egy olyan belső differenciálódás rajzolódik ki, amely a modern vallásosság egyfajta paradoxonát hordozza magában: miközben a közösség erősen szabályozott, tagjai között eltérő vallási stílusok és spirituális stratégiák lelhetők fel.

Ezzel együtt a közösség funkciója is beszédes. A magyar vallási mezőben, ahol az elköteleződés és a gyakorlat jellemzően alacsonyabb intenzitású és kulturális jellegű,⁴¹ a Jehova Tanúi az erős kohézióval bíró, közösségteremtő vallásosság példája. Tágabb értelemben a Jehova Tanúi példája azt mutatja, hogy a vallás a 21. században sem tűnik el, csupán átstrukturálódik. A közösség egyszerre hordozza a premodern közösségi integráció és a modern reflexív spiritualitás elemeit. A vallás társadalmi jelentősége nemcsak a homogenitásban, hanem a sokféleség kezelésében is mérhető: abban, hogyan képes egy közösség teret engedni az eltérő vallási utaknak anélkül, hogy feladná identitását. A Jehova Tanúi világa ebből a szempontból nem kivétel, hanem a modern vallásosság paradoxonainak laboratóriuma: miként lehet egyszerre hűségessnek maradni a kollektív normarendszerhez, és mégis személyes hitet megélni. A vallási élet dinamikájának megértéséhez e kettősség felismerése nélkülözhetetlen.

Irodalom

- Chryssides, G. D. 2016: *Jehovah's Witnesses: Continuity and change*. Routledge.
- Chu, C. – Peltonen, S. 2024: *Jehovah's Witnesses and the World*. Palgrave Macmillan.
- Csapody, T. 2023: *A Jehova Tanúi üldöztetése a 20. századi Magyarországon*. L'Harmattan.
- Davie, G. 1994: *Religion in Britain since 1945: Believing without belonging*. Blackwell.
- Durkheim, É. 2008: *A vallási élet elemi formái*. (Eredeti megj. 1912.) L'Harmattan.
- Fazekas, Cs. – Jakab, A. – Petrás, É. – Szita, Sz. 2017: *A magyarországi Jehova Tanúi Egyház története. A kezdetektől napjainkig*. Gondolat.
- Giddens, A. 1991: *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.
- Gyogyovich, M. 2024: Keresztény kultúra? Magyarországon? In Stefkovics, Á. – Pillók, P. (szerk.) *Századvég Riport 2024: Tanulmányok gazdaságról, politikáról, társadalomról*. Századvég.
- Hervieu-Léger, D. 1999: *Le pèlerin et le converti: La religion en mouvement*. Flammarion.
- Hervieu-Léger, D. 2000: *Religion as a chain of memory*. Rutgers University Press.
- Kamarás, I. 2000: *A szekta: Vallási közösségek szociológiája*. Osiris.
- Kamarás, I. 2021: *Vallási kisegyházak és új vallási mozgalmak Magyarországon*. L'Harmattan.
- Máté-Tóth, A. 2026: *Jehova Tanúi Magyarországon*. Kézirat.

⁴¹ Máté-Tóth–Rosta 2022.

- Máté-Tóth, A. – Rosta, G. 2022: Vallási riport, 1991–2022: Magyarországi trendek nemzetközi összehasonlításban. In Kolosi, T. – Szelényi, I. – Tóth, I. Gy. (szerk.) *Társadalmi Riport 2022*. TÁRKI, 457–472.
- Merton, R. K. 1968: *Social theory and social structure*. Free Press.
- Nemes, Á. 2023: Vallási szocializáció és identitás a Jehova Tanúi körében. *Vallástudományi Szemle*, 19(2), 85–104.
- Penton, M. J. 1999: *Apocalypse delayed: The story of Jehovah's Witnesses*. (2nd ed.) University of Toronto Press.
- Rajki, Z. 2014: *Vallási kisegyházak Magyarországon*. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Stark, R. – Bainbridge, W. S. 1985: *The future of religion: Secularization, revival and cult formation*. University of California Press.
- Stroup, H. H. 1945: *The Jehovah's Witnesses*. Columbia University Press.
- Troeltsch, E. 1912: *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen*. J. C. B. Mohr.
- Wallis, R. 1984: *The Elementary Forms of the New Religious Life*. <https://ubdata.univie.ac.at/AC02022926>
- Wilson, B. 1984: *Religion in sociological perspective*. Oxford University Press.
- Yinger, J. M. 1960: Contraculture and subculture. *American Sociological Review*, 25(5), 625–635. <https://doi.org/10.2307/2090136>
- Yinger, J. M. 1982: *Countercultures: The promise and peril of a world turned upside down*. Free Press.